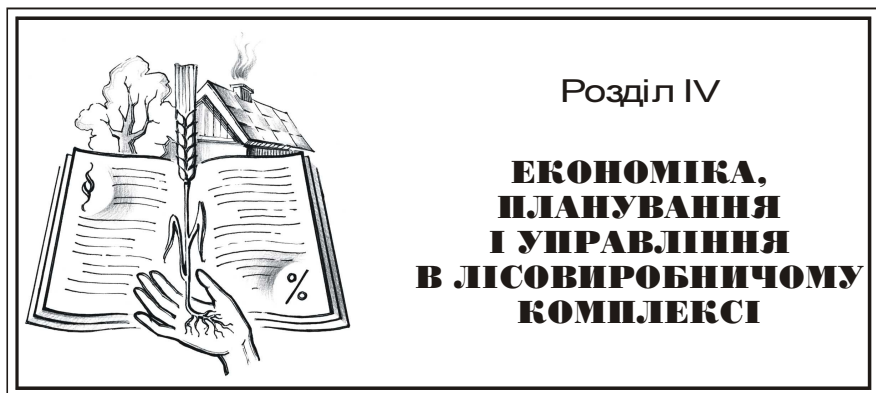

УДК 338.911:330.151+339.5 Доц. Я.В. Кульчицький, канд. екон. наук – УкрДЛТУ

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНИХ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Досліджуються актуальні методологічні проблеми впливу екологічної культури на трансформацію сучасних еколого-економічних систем. Автор враховує глобалізаційні тенденції та простежує взаємозалежності у вирішенні економічних, соціальних і екологічних проблем. Розкривається зміст екологічної культури та еколого-економічної системи.

Doc. Ya.V. Kul'chyts'kyi – USUFWT

Ecological culture as transformation factor contemporary ecological-economic systems

In article investigate actual methodological influence problems of ecological culture on transformation of contemporary ecological-economic systems. Author takes into account tendency of globalization and traces to interdependency in settlement of social and ecological problems economic. Opens up maintenance of ecological culture and ecological-economic system.

Система засвоєних суспільством норм і цінностей, які регулюють поведінку індивіда та соціальних груп, визначає певний тип культури. А отже, стверджуючи нагальність засвоєння суспільною свідомістю екоцентристської системи цінностей та настанов, ми з необхідністю приходимо до усвідомлення проблем, пов'язаних з формуванням нової екологічної культури. В підґрунтя формування екологічної культури мають бути покладені насамперед орієнтованість на екологічну доцільність, відсутність протиставлення людини і природи, сприйняття природних об'єктів як повноправних партнерів по взаємодії з людиною, баланс прагматичної і непрагматичної взаємодії з природою, відповідальність за наслідки цієї взаємодії. Саме під гаслами екоцентристської свідомості можливо подолати небезпеку ризику, що виникає у процесі екологічної діяльності.

Сьогодні існує чимало визначень екологічної культури, які формуються, виходячи з різних методологічних засад. Зокрема, В. Крисаченко, про-

понуючи дефініцію "екологічна культура", зазначає: "Екологічна культура є цілепокладаючою діяльністю людини (включаючи і наслідки такої діяльності), спрямованою на організацію та трансформацію природного світу (об'єктів та процесів) відповідно до власних потреб та намірів"[2]. Ми не можемо погодитися з такою позицією, оскільки, на наш погляд, запропоноване розуміння практично ототожнює поняття "екологічна культура" та "екологічна діяльність" і є, у кінцевому підсумку, виявом абсолютизації діяльнісного підходу в системі соціально-гуманітарних наук. Визнаючи вагомий вплив діяльнісних чинників на формування екологічної культури, ми пропонуємо розуміти екологічну культуру, насамперед як систему ustalених норм, цінностей та настанов, які відображені в екологічній свідомості суспільства та реалізуються в економічній діяльності. Таке бачення, за нашим переконанням, дозволяє, з одного боку, подолати обмеженість суто діяльнісного підходу, а з іншого – врахувати аксіологічні характеристики природоперетворювальної діяльності.

Традиційно вирізняють два виміри культури: ціннісний та технологічний. Екологічна культура, як і будь-яка інша, включає у себе ціннісну складову (екологічні цінності, норми, настанови, поведінкові орієнтації) та технологічну (техніко-технологічні засоби перетворення природного світу).

Екологічна культура формує уявні образи майбутніх об'єктів, які створюються в результаті еколого-економічної діяльності, з урахуванням природоохоронних вимог, на основі пізнання навколишнього середовища, а також забезпечує поширення й утвердження прогресивної екологічної просвіти. Основною змістовною складовою екологічної культури є система екологічних цінностей, яка, на нашу думку, визначається пануючим у суспільстві типом екологічної свідомості (антропо- чи екоцентристським); а також знаннями і практичними навичками щодо створення цих цінностей і побудови, залежно від цінностей, взаємовідносин між людиною і природою.

Екологічна культура як система ціннісних норм і настанов, моральних орієнтацій, що характеризують основні принципи взаємодії людини і природи, визначається щонайменше такими чинниками:

- перетворююча складова (створення уявних образів майбутніх об'єктів як наслідку природоперетворювальної діяльності);
- пізнавальна складова (отримання знань про світ і людину, принципи і закони, що визначають характер їх взаємодії);
- ціннісно-орієнтаційна складова (визначення цінностей і способів людського буття у природному середовищі, способів, які припустимо використовувати для досягнення мети, відчуття відповідальності за наслідки такої діяльності);
- комунікативна складова (спілкування людей з приводу та у процесі природоперетворювальної діяльності);
- виробнича складова (створення матеріальних і духовних благ у процесі природоперетворювальної діяльності);
- споживацька складова (споживання створених у процесі перетворення природи життєвих благ);
- виховна складова (організована передача і засвоєння певної суми знань про природу, професійних та інших практичних навичок, і, з іншого боку, – виховання почуттів, пропаганда традицій, моральних цінностей, відповідального ставлення людини до природного світу).

Оскільки процеси соціалізації людини здебільшого завершуються у молодому віці, то і зусилля щодо формування екологічної культури, заснованої на екоцентристській системі цінностей, мають бути зосереджені насамперед на молодому поколінні. Звичайно, з набуттям життєвого досвіду відбувається певне коригування системи ціннісних норм та настанов, однак, на наше переконання, підґрунтя екологічної свідомості має закладатися саме у молодому віці.

Таким чином, зважаючи на доволі розповсюджене тлумачення змісту культури як "застиглих форм свідомості" [4, ст. 527], можна стверджувати, що формування екологічної культури, її сутнісні характеристики вирішальною мірою визначаються саме панівним у суспільстві типом екологічної свідомості.

На думку П. Сорокіна, будь-яка система культури знаходить своє відображення у структурі суспільних відносин [4, ст. 531]. Місце того чи іншого суспільства в історії і сучасності, його потенційна здатність до подальшого розвитку, до сприйняття нових реалій життя значною мірою формується під впливом певного культурного коду, системи цінностей, що прийняті у даній культурі. Вести мову необхідно і про укоріненість у культурі певних зразків взаємодії людини з природою. Дбайливе, обережне ставлення до природи наприклад у східних культурах відбивається та й традиційних для Сходу суспільних відносинах, у проповіді недіяння. Для традиційних суспільств характерна відсутність динаміки у суспільному житті і, відповідно сталі відношення суспільства з природою.

Динамічність суспільного життя, культ діяльної людини у західній культурі провокує надмірно активне перетворення природного світу, що з неминучістю веде до руйнування природної гармонії.

Розгляд питання формування екологічної культури та екологічної свідомості посідає чільне місце у роботах сучасних дослідників. Тільки українськими науковцями проведено достатньо велику кількість досліджень, присвячених цій проблемі. Погоджуючись в цілому з висловленими думками щодо ролі та місця суб'єктивного чинника у процесі природоперетворювальної діяльності і не вдаючись до їх детального розгляду, дозволимо собі запропонувати аналіз суб'єктивних чинників формування соціально-екологічних відносин з дещо інших позицій.

Так, нами робиться спроба обґрунтувати значущість для процесу формування суб'єктивної складової соціально-екологічних відносин таких чинників, як, по-перше, екологічний ризик, і, по-друге, екологічна відповідальність як чинник усвідомлення, урахування екологічного ризику і запобігання екологічної катастрофи. Ставлення до цих двох чинників визначає вибір суспільством тієї чи іншої системи цінностей, а отже, й формує певний тип екологічної свідомості – еко- чи антропоцентристський. При цьому ми повністю поділяємо точку зору С. Дорогунцова та А. Федорищева, котрі серед механізмів управління екологічною безпекою правомірно виділяють:

- механізми економічної відповідальності;
- фондів механізми та механізми бюджетного фінансування;

- механізми резервування фінансових, трудових і матеріальних ресурсів;
- механізми стимулювання підвищення рівня безпеки (пільгове оподаткування або пільгове кредитування);
- механізми перерозподілу ризику і механізми страхування;
- застосування штрафних санкцій [1, ст. 71-72].

На основі сказаного вище можемо зробити логічний висновок про те, що екологічна культура суспільства, а також конкретні заходи держави щодо запобігання техногенній небезпеці та управління екологічною безпекою у кінцевому підсумку виступають вагомими чинниками трансформації сучасних еколого-економічних систем. У цьому контексті хочемо наголосити, що під еколого-економічною системою ми розуміємо систему механізмів та інституцій, що забезпечують організацію виробництва й розподілу створених у суспільстві матеріальних і духовних благ. При цьому, що особливо важливо у сучасних умовах, повинен бути дотриманий необхідний рівень екологічної безпеки. Як справедливо зазначають С. Дорогунцов та А. Федорищева, система управління екологічною безпекою (включаючи державний, регіональний та місцевий рівні) розглядається як складна ієрархічна структура, котра повинна бути спрямована на вирішення перспективних, довгострокових завдань, формування цільових настанов і стратегій управління ризиком, а також створення законодавчої та нормативно-правової баз в інтересах забезпечення високого рівня життя людини [1, ст. 71].

У цьому визначенні наголошується на серцевині будь-якої еколого-економічної системи – організації виробництва й розподілу створених не тільки матеріальних, але й духовних благ, роль яких зростає разом з розвитком самої еколого-економічної системи і до виробництва яких залучається все більше працюючих. Водночас процес такої організації залежить від існуючої системи механізмів та різного роду інституцій. При цьому ми спираємося на точку зору відомого ученого, лауреата Нобелівської премії Д. Норта, згідно з якою "інституції – це правила гри в суспільстві або, точніше, придумані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію в певне річизце. І, як наслідок вони структурують стимули в процесі людського обміну – політичного, соціального чи економічного. Інституційна зміна визначає шлях, яким суспільства розвиваються в часі, і тому є ключем до розуміння історичної зміни... відмінність у функціонуванні економік протягом часу передусім викликана тим, як еволюціонують інституції" [3]. Нарешті, у нашому трактуванні еколого-економічної системи ставиться наголос на її екологічному вимірі, коли йдеться про забезпечення належного рівня екологічної безпеки.

Щоб повніше збагнути зміст еколого-економічної системи, необхідно, на наш погляд, виявити її елементну структуру. У зв'язку з цим ми вважаємо, що еколого-економічна система, будучи складним системним утворенням, що пронизує усі сфери життєдіяльності суспільства (адже скрізь присутня людська праця і виробництво життєвих благ), має такі основні складові елементи:

- панівні цінності (національні, релігійні переконання, буденна свідомість, що має соціальне та регіональне забарвлення, ринкові чи іншого роду цінності і т.д., які сукупно впливають на стосунки всередині суспільства);

- політичний лад (урядові інституції та процедури, які поряд з системою цінностей визначають панівні форми власності на ресурси і, відповідно, результати виробництва);
- правова система (як у широкому розумінні, так і у вузькому – розробка і прийняття відповідних законів і нормативних документів, які регулюють еколого-економічну діяльність у всіх сферах суспільства);
- екологічна компонента (екологічна свідомість, екологічна культура, утвердження екологічної відповідальності, екологічна безпека);
- суспільний механізм управління (характеризується ступенем і формами втручання держави в економіку, принципами "вертикалі" влади: наприклад, домінування унітарних чи регіональних принципів управління і т.д.);
- власне економічний механізм, що опосередковує і забезпечує виробництво, а також розподіл і споживання створених матеріальних і духовних благ (фінансова система, у т.ч. податкова, фінансова і бюджетна політика, грошова система, мотиваційний механізм і т.д.).

Таким чином, на порозі третього тисячоліття істотно зростає роль екологічної культури у забезпеченні належного середовища існування людини, екологічна безпека стає предметом особливої уваги економічної політики держави, а в цілому утвердження прогресивних екологічних цінностей у суспільній свідомості є вагомою рушійною силою гуманістичної трансформації сучасних еколого-економічних систем.

Література

1. Дорогунцов С., Федоришева А. Державне регулювання техногенно-екологічної безпеки в регіонах України// Економіка України. – 2002, № 4. – С. 70-77.
2. Крисаченко В. Екологічна культура: теорія і практика. – К.: Заповіт, 1996. – С. 14.
3. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки/ Пер. з англ. – К.: Основи, 2000. – С. 11.
4. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с

УДК 338.911 Проф. Б.Й. Шургот – Люблінський Католицький Університет

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ТОВАРНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Розглядаються поняття і зміст товарної політики підприємства та аналізуються фактори, які впливають на її побудову в умовах сучасного ринку.

Prof. B.J. Szurgot – Lublin Catholic University

Analysis of factors of influence on forming enterprise goods politics

In this article notions and maintenance of enterprise goods politics are considered and factors which influence its construction in contemporary market conditions are analyzed.

Свідома діяльність людини, спрямована на виготовлення різних виробів, необхідних для задоволення людських потреб та прагнень, являє собою виробництво, а отримувані продукти виробничої діяльності, призначені для реалізації, становлять товар.

Товар є першим і найважливішим елементом комплексу маркетингу, який суб'єкт господарської діяльності повинен спроектувати, впровадити у виробництво і виготовити (у загальному – розпрацювати) для свого цільового ринку. Товар, як кінцева мета виробничої діяльності, є основою підвалиною успіху господарської суб'єкта на ринку.

Тому у спеціальній літературі у переліку елементів комплексу маркетингу (marketing-mix), відомого як "4 П" ("5 П" а у деяких випадках навіть більше), продукт ("produkt"), що за функціональним змістом відповідає поняттю "виріб" чи у загальному "товар", як правило займає перше місце.

Означення "виріб", "продукт", "товар" можна вважати синонімічними. Адже, коли говориться про "продукт", то в умовах ринкової економіки будь-який суб'єкт господарської діяльності виготовляє продукт не задля самого процесу виготовлення, наприклад, щоб тільки виконати план. В умовах планової економіки продукт міг бути виготовлений, хоч ніякої вартості для споживача міг не представляти і не користуватися попитом, наприклад, портрети і бюсти вождів, політичні плакати про переваги соціалістичного способу життя тощо. В умовах ринкової економіки продукт виготовляється з метою реалізації, інакше тратиться сенс поняття економіки як ринкової – продукт виготовляється виключно для ринку. Тому поняття "продукт" асоціюється з поняттям "товар".

Коли йдеться про маркетингове управління поняття "продукт", "виріб" чи "товар" розширюється до рівня управління ним і визначене поняттям "товарна політика підприємства", що рівнозначне поняттю "політика продукту", як прийнято у зарубіжній літературі.

Товарна політика підприємства (фірми чи будь-якого іншого суб'єкта господарської діяльності) має широкий зміст і охоплює різні аспекти стратегії і тактики управління. Це стосується товарного асортименту, модифікації існуючого виробу, зняття з виробництва застарілих, розробка і впровадження у виробництво нових виробів, забезпечення належного рівня якості та конкурентоспроможності і т.ін. Крім наведених факторів у товарній політиці велике значення має використання штрих-коду, привабливе упакування виробу, створення ефективної товарної марки та інші елементи маркетингу.

Позицію товару на ринку покращує організація ефективного сервісу, надання гарантії, умови продажу тощо. Усе це становить суть маркетингової товарної політики, спрямованої на досягнення стратегічної мети підприємства шляхом максимального задоволення потреб своїх цільових клієнтів.

Для опрацювання товарної політики основними вихідними даними слугують:

- класифікація товару;
- черговість дій при розробці нового виробу,
- характеристика етапів життєвого циклу опрацьовуваного товару,
- визначення якості і конкурентоспроможності товару,
- функції товарних знаків, марки і ін.

При формуванні маркетингового управління товаром (товарної політики) необхідно чітко визначити відповіді на такі питання: